

Rapport

Digitale disconnectie

Online preventie en remediëring in de praktijk: Mechelen als case

Michelle Boonen
Ike Picone

SMIT-VUB, Hannah Arendt Instituut



“For the world is not humane just because it is made by human beings, and it does not become humane just because the human voice sounds in it, but only when it has become the object of discourse. However much we are affected by the things of the world, however deeply they may stir and stimulate us, they become human for us only when we can discuss them with our fellows. [...] We humanize what is going on in the world and in ourselves only by speaking of it, and in the course of speaking of it we learn to be human.”

Hannah Arendt – On Humanity in Dark Times: Thoughts about Lessing
(Men in Dark Times, p. 24-25)

Contact:

Ike Picone
Professor Journalistiek en Media
Vrije Universiteit Brussel – SMIT
Ike.picone@vub.be

Financiering:

Dit rapport werd gefinancierd door de Vlaamse minister van Binnenlands Bestuur, Bestuurszaken, Inburgering en Gelijke Kansen Bart Somers.

Taalredactie:

Freddy Cloet

Foto cover:

Andre Hunter (via Unsplash)

Mechelen, 2021.

Ten geleide

Op vraag van Minister Bart Somers, Vlaams Minister voor Binnenlands Bestuur, Bestuurszaken, Inburgering en Gelijke Kansen, bereidde het Hannah Arendt Instituut in samenwerking met imec-SMIT-VUB een reeks van drie rapporten voor die inzichten en kaders biedt waarop de verdere aanpak tegen online polarisatie en vervreemding op lokaal en stedelijk niveau gestoeld kan zijn.

In het rapport [Kaders om radicalisering en polarisatie beter te begrijpen](#) worden verschillende denkkaders opgesteld samen met inzichten, definities en modellen om complexe fenomenen (polarisering en vervreemding) en onze omgang ermee beter te kaderen. Er is op dit moment veel conceptuele verwarring, bijvoorbeeld wat is nu juist extremisme en wat is polarisering? Wanneer is het gewelddadig en is polarisering dan altijd zo slecht?

In het rapport [Wanneer polarisatie viraal gaat. Hoe online polarisatie en vervreemding begrijpen?](#) wordt dieper ingegaan op hoe processen van radicalisering, polarisatie en vervreemding zich online uiten. Er zijn algemene tendensen, maar verschillende platformen vertonen verschillende dynamieken. Het rapport bespreekt de eigenheid van de platformen 4chan en Reddit, YouTube, en Facebook en Twitter, en hoe polarisatie en vervreemding er respectievelijk vorm krijgen.

In het rapport *Online preventie en remediëring in de praktijk: Mechelen als case* wordt scherp gesteld op Mechelen als stad die de voorbije jaren verschillende initiatieven nam om polarisatie tegen te gaan offline, maar waar de uitdaging zich ook steeds meer online laat voelen. Zowel de stadsdiensten als middenveldorganisaties ervaren hoe die publieke digitale ruimte steeds meer doordringt in hun dagelijkse praktijk. Via enkele lokale en Europese projecten verkennen ze nieuwe insteken om hun werking te vertalen naar een digitale context. Het rapport evalueert hoe preventiemedewerkers in de praktijk binnen een stedelijke context omgaan met online polarisatie en vervreemding, en welke lessen hier uit getrokken kunnen worden.

Samenvatting

Lokale actoren hebben de afgelopen jaren reeds op verschillende manieren een antwoord proberen bieden op (online) polarisatie en vervreemding, zowel door hun werking aan te passen als door mee te stappen in interdisciplinaire projecten waarin nieuwe technologische en praktische oplossingen worden verkend. Daaruit distilleren we enkele handvatten voor een genuanceerd en verbindend beleid inzake polarisering en vervreemding:

- *Inzetten op een brede en positieve aanpak.* Er doet zich reeds een verschuiving voor van een strenge aanpak van radicaliserende enkelingen naar een bredere aanpak gericht op preventief werk met maatschappelijk kwetsbare groepen. Dit gaat gepaard met het inruilen van een enge visie op digitale media als instrumenten om online polarisatie op te sporen voor een breder begrip van digitale media als een online cultuur met eigen dynamieken.
- *Inzetten op het verder versterken van bestaande expertise.* Op verschillende vlakken leveren de huidige structuren al goed werk, zowel in de bestending van hun aanpak inzake offline polarisatie en radicalisering als in hun verkenning van manieren om online polarisatie en vervreemding tegen te gaan. Beleidsinitiatieven doen er goed aan actoren te ondersteunen in het vertalen van deze succesfactoren naar een online context eerder dan nieuwe initiatieven op te zetten die onvoldoende verder bouwen op de bestaande expertise.
- *Inzetten op dialoog en samenwerking tussen verschillende maatschappelijke actoren.* De nadruk ligt hier zeker op stedelijke middenveldorganisaties, maar ook op de academische gemeenschap, computer experts, en zeker ook ervaringsdeskundigen (bijvoorbeeld mensen die uit een extremistische beweging zijn gestapt) en burgers zelf. Een prioritaire doelgroep zijn jongeren en hun directe omgeving (ouders, scholen, jeugdbeweging). Instanties die direct contact hebben met jongeren hebben de nodige ervaring en kunnen een grote meerwaarde bieden in projecten. Een bottom-up, participatieve aanpak met ruimte voor voldoende verkennende initiatieven lijkt hierbij een goed uitgangspunt om de inbreng van deze actoren naar waarde te schatten.
- *Inzetten op kritisch denken om veerkracht op te bouwen.* Kritisch denken is de kern van informatiegeletterdheid, maar kan ook een omgekeerd effect hebben, namelijk mensen zodanig doen twijfelen dat ze hun toevlucht zoeken tot mogelijks ontspoorde bronnen met misleidende intenties of zelf verloren geraken in de informatiestroom. Initiatieven die mediawijsheid, maar ook zelfbewustzijn incorporeren in preventiewerking verdienen daarom aanmoediging.

In april 2021 werd een tweede feedbackronde georganiseerd waar de nadruk lag op welke evoluties er zich ondertussen hebben plaatsgevonden, de invloed van de covid19 maatregelen op online polarisatie en wat er momenteel – en heel concreet – belangrijk geacht wordt om op in te zetten. Hierbij zien we een groeiende

bewustwording omtrent de nood aan een online aanpak en online aanwezigheid bij stedelijke actoren. Hieruit voort vloeien 3 belangrijke pijlers waar het beleid best op in zet.

- *Online bereik altijd betrekken in preventiewerk.* Een uitdaging blijft om preventiewerking zo vorm te geven dat de online component er intrinsiek deel van uitmaakt. Hiervoor kunnen een aantal stappen ondernomen worden. Dit is onder andere het trainen van huidig preventiewerkers en bredere welzijnswerkers; het aanpakken van handelingsverlegendheid; het versterken van digital vaardigheden; het aanwerven van of samenwerken met digital natives, creators en creative agencies, het samenbrengen van verschillende outreachers en/of ervaringsdeskundigen, het creëren van een werkproces waarbij een focus op online bereik intrinsiek deel wordt van de preventiewerking en het definiëren van een duidelijk kader voor de rol die een lokale moet spelen in het bereiken van burgers online.
- *Ruimte om te experimenteren stimuleren.* Opdat de online component intrinsiek deel zou gaan uitmaken van preventiewerking hebben lokale steden ruimte nodig om te kunnen experimenteren. Dit betekent over de nodige middelen beschikken om hun aanbod uit te werken. Concreter gaat het hier over een vertaalslag van offline producten en diensten, alsook om het co-creëren van nieuwe projecten, samenwerkingen en netwerken. Experimenteren wordt best verankerd op verschillende geografische niveaus en over verschillende beleids- en doelgroep gerichte dimensies heen. Hierbij is het belangrijk om te prioriteren. Europese projecten zijn namelijk een heel grote bron van inspiratie en netwerkmomenten. Maar implementatie op lokaal niveau en de randvoorwaarden om samen met bepaalde landen samen te werken mogen daarbij niet uit het oog verloren worden. Bij het uitschrijven van nieuwe projectvoorstellen is daarom balans belangrijk: voorzie voldoende budget en ruimte voor lokale steden om gemeenschappelijk ontwikkelde producten en diensten te vertalen naar hun lokale context. Verder is het belangrijk dat verschillende soorten expertise samen worden gebracht uit verschillende disciplines, beleidsdomeinen (sociaal beleid, innovatie) en generaties. Tot slot gaat experimenteren niet zonder de nodige inspiratie, creativiteit en out of the box denken.
- *Focus houden op structurele doelstellingen eerder dan actuele trends.* Vanuit de interviews werd duidelijk dat de focus vaak switcht en meegaat met de trends (radicalisering, extreem rechts, fake nieuws, hikikomori). Het is zeker belangrijk om goed te weten wat er beweegt in de online leefwereld. Echter, de primaire focus zou moeten liggen op een stevige basis die organisch mee kan groeien met de trends die zich op dat moment aandienen. Het gaat dan voornamelijk om het creëren van veilige plaatsen zowel offline als online waarbij het creëren van vertrouwen zowel bij de welzijnswerkers als bij jongeren centraal staat.



Inhoudsopgave

Ten geleide.....	3
Samenvatting.....	4
Inhoudsopgave	6
Inleiding: Mechelen als case studie voor online preventie en remediëring	7
Lessen uit de praktijk: hoe gaan preventiemedewerkers binnen een stedelijke context om met online polarisatie en vervreemding?	10
1. Stedelijke actoren aan het woord	10
1.1. Hoe staan preventiemedewerkers en maatschappelijke actoren tegenover polarisatie en vervreemding?	10
1.2. Hoe staan preventiemedewerkers en maatschappelijke actoren tegenover online polarisatie en vervreemding?	11
1.3. Hoe zien preventiemedewerkers en maatschappelijke actoren de rol van digitale media bij polarisatie en vervreemding evolueren?	15
2. Lessen uit interdisciplinaire samenwerking en Europese projecten	21
2.1 MINDb4Act	21
2.2 PERICLES	23
2.3 DARE	26
2.4 BOUNCE	30
2.5 BRaVE.....	30
2.6 ARMOUR.....	31
3. Terugkoppelingsmoment: waar wordt nu het best op ingezet ?	31
3.1 Online bereik altijd betrekken in preventiewerk	31
3.2 Ruimte om te experimenteren stimuleren.....	32
3.3 Focus houden op structurele doelstellingen eerder dan actuele trends.....	34
Conclusie: Handvatten voor een genuanceerd en verbindend beleid inzake online verbinding	35
Verder lezen over online polarisering en verbinding	38
Referenties.....	39



Inleiding: Mechelen als case studie voor online preventie en remediëring

Er is een grote zoektocht naar handelingsmodellen, afvinklijstjes en scenario's om met polarisatie om te gaan. Omgaan met polarisatie vergt verschillende vaardigheden die het mogelijk maken om de situatie in te schatten en daar het juiste handelingsscenario aan te koppelen. In het rapport [Inzichten in radicalisering, polarisatie en vervreemding](#) gaan we dieper in op de handelingskaders die daarbij kunnen helpen. In het rapport [Wanneer polarisatie viraal gaat](#) stellen we scherp op hoe deze problematiek specifiek online uiting krijgt en wat de rol hierbij is van specifieke platformen zoals Reddit, 4chan, YouTube en Facebook.

Tegelijkertijd is omgaan met polarisatie in de klas, in de buurt of in een online context bij uitstek het domein van het handelen: er is geen receptenboek, geen routekaart. We kunnen slechts zeer onvolledig voorspellen wat de gevolgen van onze daden zullen zijn. Dat houdt in dat de leerkrachten, de sociaal werkers, de ambtenaren of de politiemedewerkers die met polarisatie willen omgaan zich niet alleen verschillende vaardigheden zullen moeten eigen maken, maar zich ook en vooral moeten voorbereiden op de onvoorspelbaarheid van het complexe proces van polarisatie. Hun professioneel handelen - de kritische analyse van de situatie en het continu reflecteren op de eigen praktijk - staat daarbij altijd centraal.

In lijn met de focus van het Hannah Arendt Instituut op stedelijkheid en diversiteit kozen we daarom om scherp te stellen op een specifieke case vanuit de praktijk. Dat werd de stad Mechelen en meer bepaald haar preventiedienst Positieve Identiteit en Maatschappij. Ook een aantal andere stedelijke actoren die betrokken zijn bij preventie en remediëring van polarisatie behoren tot die focus. Mechelen heeft namelijk de voorbije jaren verschillende initiatieven genomen om polarisatie tegen te gaan, zowel binnen de stadsdiensten zelf (bv. bij preventie en veiligheid) als bij organisaties waar de stadsdiensten mee samenwerken. Ook zij voelen nu hoe die publieke digitale ruimte steeds meer doordringt in hun dagelijkse praktijk. Momenteel experimenteren zij dan ook met enkele lokale en Europese projecten met als doel insteken te vinden om hun werking te vertalen naar een digitale context.

De vraag die dit verkennend onderzoek stelt is hoe preventiemedewerkers in de praktijk binnen een stedelijke context omgaan met online polarisatie en vervreemding, en waarop er met het oog op de toekomst best ingezet wordt. Een aantal bijkomende vragen helpen ons hier een antwoord op te vinden.

Ten eerste, hoe staan preventiemedewerkers en maatschappelijke actoren tegenover (online) polarisatie en vervreemding?

- Op welke vlakken worden zij met die tendensen geconfronteerd in hun dagelijkse werking?
- Hoe belangrijk achten ze die tendensen?



Ten tweede, hoe zien preventiemedewerkers en maatschappelijke actoren de rol van digitale media bij polarisatie en vervreemding evolueren?

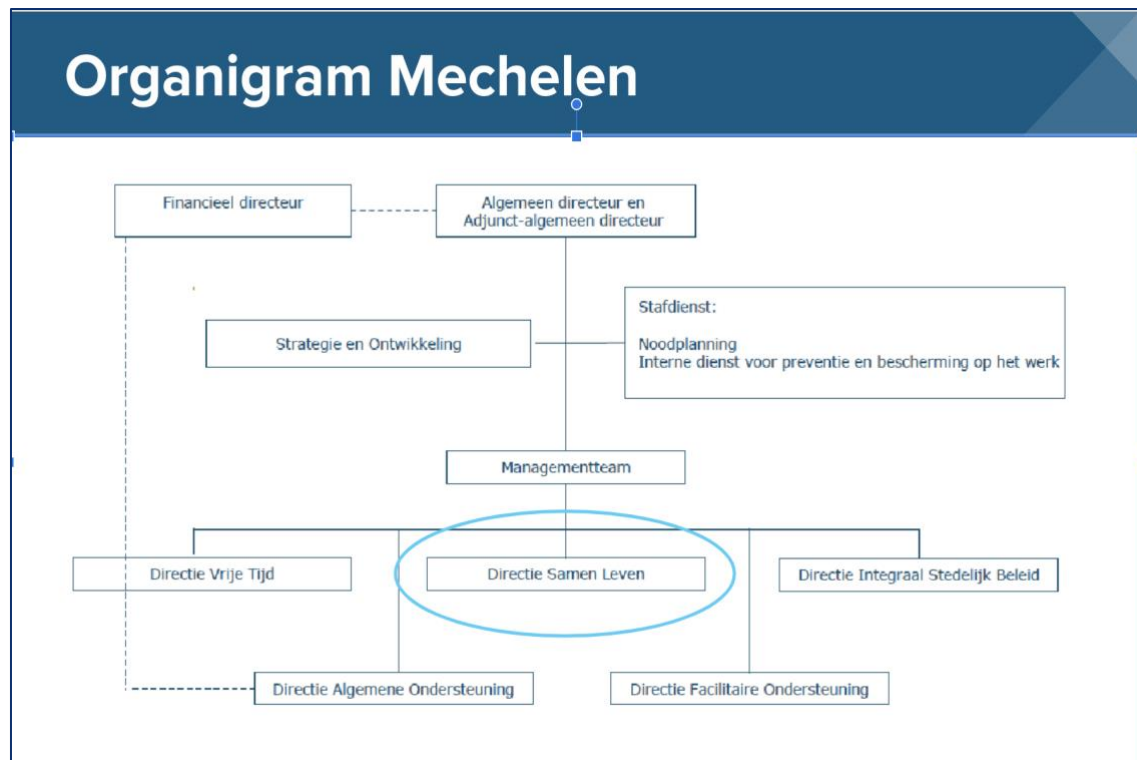
- Welke uitdagingen zien zij voor hun werking in het licht van deze tendensen?
- Waarop moet er volgens hen nog meer ingezet worden in termen van preventie en remediëring?

Om een antwoord te vinden op deze vragen werden in een eerste stap acht interviews gehouden met medewerkers van de preventiedienst Positieve Identiteit en Maatschappij, de sociale beleidsdienst, de middenveldorganisatie CEAPIRE en mediapedagoog Davy Nijs van UCL. Deze bevraging gebeurde van mei tot juli 2020.

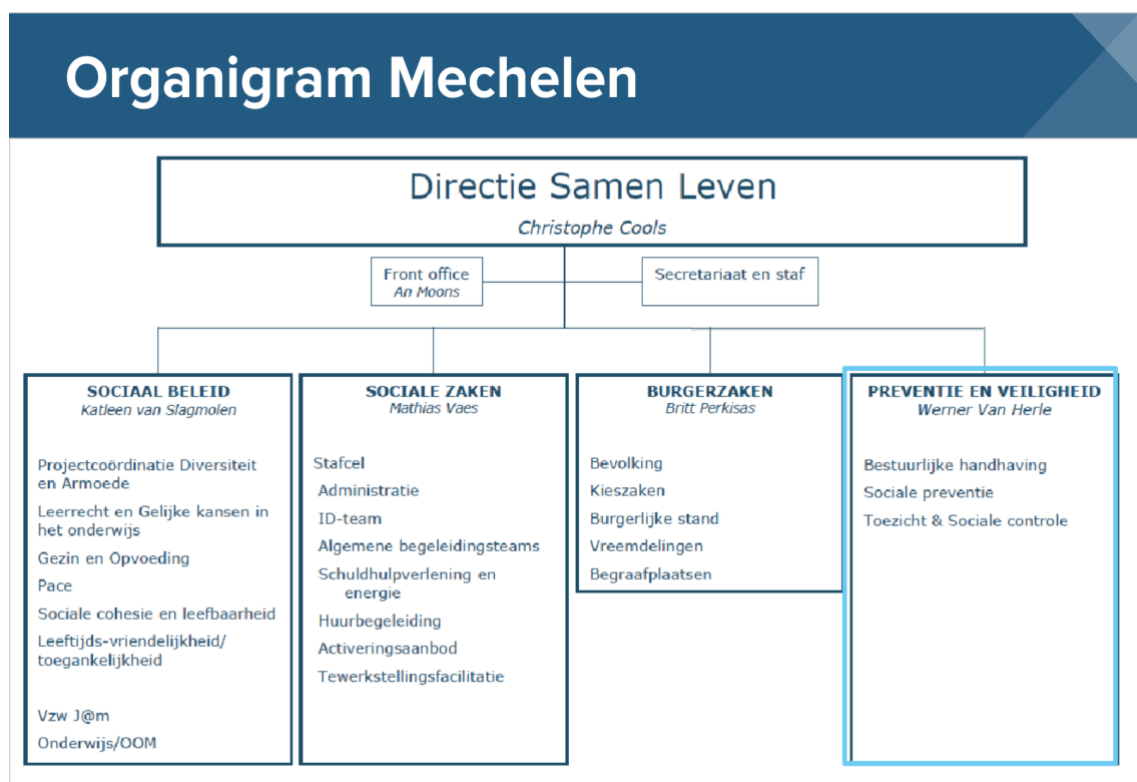
Een tweede stap die voortvloeide uit de interviews, is een schriftelijke inventarisatie van aanbevelingen en praktijken uit gerelateerde Europese initiatieven en samenwerkingen. Tijdens de interviews met de stedelijke actoren kwamen namelijk enkele Europese projecten aan bod waarin reeds geëxperimenteerd wordt met zowel het tegengaan van online vervreemding en polarisatie als met het versterken van online verbinding. In totaal werden hiervoor zes projecten geanalyseerd. Omwille van de beschikbaarheid van de eindrapportage werden drie recent afgelopen projecten meer in detail bestudeerd.

Ter validatie en verdere opvolging werd hier bijkomend een tweede interviewronde georganiseerd in april 2021. Zes van de acht medewerkers namen hieraan deel. CEAPIRE en mediapedagoog Davy Nijs namen niet deel.

De interviews werden afgenomen aan de hand van een semigestructureerde vragenlijst. Ter extra documentatie werd ook een visietekst van de stadsdienst PiM geanalyseerd, alsook twee Europese projecten (Orpheus en Project Grey) die ten tijde van de periode van de bevraging binnen de stad Mechelen liepen. Een organigram van de dienst Preventie en Veiligheid, waar de dienst PiM toe behoort is hieronder te zien.



Figuur 7: Overzicht organigram stad Mechelen - Directie Samen Leven



Figuur 8: Overzicht organigram stad Mechelen - Afdeling Preventie en Veiligheid

Lessen uit de praktijk: hoe gaan preventiemedewerkers binnen een stedelijke context om met online polarisatie en vervreemding?

1. Stedelijke actoren aan het woord

De vragen die we hierboven formuleerden vormen de leidraad voor dit deel.

1.1. Hoe staan preventiemedewerkers en maatschappelijke actoren tegenover polarisatie en vervreemding?

Uit de gesprekken met zowel preventiewerkers, beleidsmedewerkers als medewerkers van CEAPIRE¹ blijkt dat er niet meer zozeer gesproken wordt over radicalisering en polarisatie, maar over een bredere, welzijngedreven aanpak met een bredere maatschappelijke doelgroep als focus. Binnen de afdeling Preventie en Veiligheid werkt sinds enkele jaren een gespecialiseerde dienst PiM (Positieve Identiteit en Maatschappij). Terwijl deze dienst oorspronkelijk werd opgericht vanuit de noodzaak radicaliserende individuen op te volgen, wordt er nu vanuit een ruimer bewustzijn gefocust op het terug verbinden met de samenleving van maatschappelijk kwetsbare jongeren. Hierbij wordt afgestapt van louter criminaliteitspreventie, maar wordt ook aandacht geschonken aan persoonlijke en sociale frustraties die pas in een veel later stadium kunnen leiden tot afzondering en criminele activiteiten. We illustreren dit met citaten uit de interviews.

“Je wilt sowieso insluiten, inclusie, mensen aan boord laten. Waarin wij verschillen van andere instituties is dat wij een manier proberen vinden om met alle jongeren in contact te komen en altijd een uitreikende hand willen zijn. Vragen die wij stellen zijn: Hoe kunnen we die connectie terug verbeteren? Hoe kunnen we zorgen voor meer verbinding tussen de casussen (de jongeren) en de samenleving?” Medewerker PiM

“Daarom focussen we op een bredere sociale disconnectie en niet enkel vanuit terrorisme of radicalisering, dat toont enkel het topje van de ijsberg.” Medewerker PiM

We zien dit overigens ook terugkomen bij de dienst sociale preventie in Mechelen alsook bij CEAPIRE, waarbij gefocust wordt op positieve identiteitsvorming en op het werken met rolmodellen voor kwetsbare minderheden.

¹ CEAPIRE staat voor Expertise in Preventie en Interventie van Radicalisering en Extremisme. CEAPIRE biedt trainingen, seminars en cursussen voor vraagstukken met betrekking tot islam, radicalisme, extremisme, culturele diversiteit, integratie en burgerschap. Zij leiden zowel professionals als geradicaliseerde of ex-geradicaliseerde personen op. Meer info via <http://www.ceapire.be/>



“Wij geven actieve vormingen en trainingen om positieve identiteitsvorming bewust in te zetten. Hoe zit het nu echt met burgerschap, met identiteit?” Medewerker CEAPIRE

Bij PiM willen ze verder ook hun scope zo breed mogelijk houden en eerder inspelen op het herstellen van vertrouwensbanden dan het reguleren of afstraffen van bepaald gedrag. De aanpak is gevoels- en welzijngedreven. Daarbij wordt gebruik gemaakt van het ijsbergmodel waarbij de focus ligt op het onderliggende in plaats van op de mogelijkheid tot radicalisering. Hierin geven ze ook zelf aan dat ze pionier zijn in Vlaanderen doordat de preventie- en veiligheidsdienst de mogelijkheid tot uitbreiding heeft gekregen.

Uit de interviews blijkt dan ook het belang van nuancering, het belang aan een positieve verbinding te realiseren met jongeren. Eén van de PiM-coaches gaat bijvoorbeeld zoals hij het noemt “vindplaatsgericht te werk”. Zo maakt hij buiten op straat contact met de jongeren wanneer er positiviteit is, ook wel social bonding genoemd.

De terminologie en daarbij het gebruiken van positieve bewoording is heel belangrijk. Dit zien we descriptief terugkomen in alle interviews maar het wordt ook herhaaldelijk expliciet in de interviews aangegeven:

“De term radicalisering gebruiken we niet meer (...)” (Medewerker CEAPIRE)

“De meest prangende vraag is niet oplossen van radicaliseren maar hoe willen we dat jongeren connecteren en wij als samenleving online connecteren?” (Medewerker ORPHEUS)

In de aanpak van de verschillende instanties zien we verder telkens volgende sleuteltermen terugkomen met als doel meer (offline) verbinding te creëren:

- Een aanpak vertrekkend vanuit de praktijk (= voelen wat er leeft)
- Een aanpak vertrekkend vanuit het individu (= op maat)
- Een veldexpertise van verschillende levensdomeinen (school, werk, vrije tijd)
- Een werking met sleutelfiguren (positieve figuren die dicht staan bij het individu, daarom niet per se stedelijke actoren. Dit heeft een bewezen positief effect op het herstellen van vertrouwensbanden)
- Kruisbestuivingen tussen verschillende partners, stakeholders en andere steden in projectwerk
- Transparantie naar alle betrokken partijen

1.2. Hoe staan preventiemedewerkers en maatschappelijke actoren tegenover online polarisatie en vervreemding?

Waar in het vorig deel werd gekeken naar hoe de praktijk radicalisering en polarisatie aanpakt, wordt in dit deel de focus gelegd op het digitaal aspect hiervan. Zien ze effectief het digitale meer en meer ruimte innemen? Met



welke blik kijken ze hier zelf naar? Hoeveel belang wordt hieraan gegeven in hun huidige werking? Wat is de huidige status quo? Welke visie belichamen de verschillende ondervraagden voor de toekomst en wat zijn aanbevelingen die uit bovenstaande voortvloeien? Deze vragen zullen elk apart worden beantwoord, opnieuw aan de hand van interviewfragmenten ter verduidelijking.

Worden preventiemedewerkers en maatschappelijke actoren geconfronteerd met online polarisatie en vervreemding?

Op basis van de interviews kan hier 'ja' op geantwoord worden. Voor alle bevraagde actoren vormt de leefwereld van jongeren het vertrekpunt: PiM-medewerkers leggen contact met jongeren op straat, op school, in jeugthuizen enzovoort. Nu jongeren grotendeels hun tijd online spenderen terwijl ze zich op die contactplaatsen begeven, wordt er telkens opnieuw bevestigd dat die realiteit niet meer weg te denken is. Zoals een PiM-medewerker aangeeft:

“Heel veel jongeren hebben nu een online identiteitskaart, hebben connectie met veel digitale platformen en tasten ook hier hun grenzen af, maar hoe maak je contact met jongeren online? Het lijkt alsof ze in hun eigen bubbel leven.” (Medewerker PiM)

Mediapedagoog Andy Nijs stelt dat er niet meer over offline of online wordt gesproken maar “inline”, een hybride vorm die de blending en de vervaging van de grenzen tussen deze twee werelden tracht te omschrijven.

Hierdoor verandert ook de vindplaats van jongeren (van voornamelijk school, straat, jeugdcentra naar ook online), de communicatie en werkrelatie met jongeren en de manier waarop jongeren beïnvloed en begeleid kunnen worden door jongerenwerkers.

Uit de interviews blijkt verder dat COVID-19 ervoor heeft gezorgd dat we meer digitale maatschappelijke tendensen zien verschijnen in casussen met kwetsbare jongeren. Volgens de PiM-medewerkers brengt de online wereld voor jongeren voornamelijk veel risico's met zich mee (bv. cyberbullying, grooming², sexting, game- en sociale mediaverslaving). Ook bij het beleid en door CEAPIRE worden deze problematieken herhaaldelijk vermeld.

Alle actoren stellen dan ook de vraag hoe ze meer op de online leefwereld van jongeren kunnen inspelen. Niet alleen om zich bewust te zijn van wat er in die online leefwereld van jongeren omgaat maar ook om jongeren sociale vaardigheden aan te leren, wat best wel of niet te doen wanneer ze zich online begeven.

² Grooming staat voor digitaal kinderlokken. Er is sprake van grooming als een volwassene via ICT contact legt met een kind, met de intentie om dat kind te ontmoeten met het doel om seksueel misbruik te plegen of kinderpornografische afbeeldingen te produceren. <https://www.politie.nl/themas/grooming.html#alinea-title-wat-is-grooming>

Hoe belangrijk achten ze deze tendensen?

Het is interessant om te zien of de praktijk ook werkelijk met een ambivalente blik kijkt naar deze digitale veranderingen. Uit de interviews wordt er voornamelijk met een bezorgde blik naar het online gegeven gekeken. Dit zien we ook terugkomen in de visienota (2019) van Alexander van Leuven, hoofd van PIM. Anderzijds zien we dat er sinds COVID-19 wel pogingen zijn om online een vernieuwend en verbindend verhaal te brengen. Dit wordt gedaan aan de hand van projectwerk onder de koepel van de afdeling Preventie en Veiligheid. In het kader van het Europees project Orpheus wordt er bijvoorbeeld gewerkt met online safespaces, waarbij er geëxperimenteerd werd met zoomsessies en videolivestreamingplatformen zoals Twitch. Dit staat echter nog in de kinderschoenen.

Uit vorige delen blijkt duidelijk dat het online gebeuren een invloed heeft op de huidige werkwijzen van de preventiediensten. Maar hoe pakken zij dit aan? En waar ligt hierbij de focus? Belangrijk is hier wederom ambivalentie. Zoals reeds in de inleiding aangegeven werd, zijn er twee verschillende perspectieven als het gaat over inzetten op het digitale: ten eerste is er het onderscheid tussen enerzijds preventie, waarbij interventies vooral het doel hebben problemen te detecteren en vroegtijdig aan te pakken, en anderzijds remediëring, waarbij interventies gericht zijn op verbinding creëren. Een tweede belangrijke perspectief is de opdeling tussen enerzijds het digitale zien als tool, vanuit een instrumentalistische visie en anderzijds het digitale zien als omgeving, vanuit een holistische visie.

Uit de interviews blijkt dat er binnen de afdeling Preventie en Veiligheid eigenlijk al een goede balans is tussen de verschillende perspectieven. In het kader van projectwerk wordt namelijk rekening gehouden met de lessen uit eerdere praktijken. Het projectwerk biedt dan ook de nodige flexibiliteit om te spelen met verschillende perspectieven. We zien bijvoorbeeld dat in het verleden de afdeling Preventie en Veiligheid sterk heeft ingezet op de detectie van polariserende berichten. Dat gebeurde aan de hand van een algoritmisch dashboard als onderdeel van Project Grey³. Hierbij hanteert de afdeling dus voornamelijk als aanpak een instrumentalistische visie. Binnen een ander Europees project Orpheus⁴ werken ze remediërend, waarbij er wordt geëxperimenteerd met online discussiegroepen en online platformen (Zoom, Twitch) met jongeren zelf.

³ Project Grey is een bilaterale samenwerking tussen België en Nederland, waarbij campagnevoerders, data-analisten en sociaal werkers polarisatie aan pakken met als doel meer ruimte te maken voor andere meningen buiten de kleine groep zwart-witdenkers aan de hand van machine learning. Meer info via <https://projectgrey.eu/over-project-grey/>

⁴ Project Orpheus focust zich op het offline en online aanbieden van veilige ruimtes voor kwetsbare jongeren om hun grieven te uiten, online veiligheid voor jongeren om hen te beschermen tegen online grooming, en begeleiding en beleidsaanbevelingen voor het aannemen van een geïntegreerde preventiemethode. Meer info via <https://www.interreg2seas.eu/en/ORPHEUS>



Uit deze praktijken worden interessante lessen getrokken. Zo heeft de afdeling zelf al ondervonden dat louter inzetten op het digitale als tool onverwachte uitdagingen met zich mee brengt wanneer het op implementatie aankomt. Dit toont het belang van digitale media ook als omgeving te zien. Het gaat hier voornamelijk om privacygerelateerde uitdagingen en ook over het interpretatiekader: wat doen we met het grijze veld wanneer we een social media post gaan interpreteren? Andersom zien we bij het project Orpheus dat de uitdaging er voornamelijk in ligt om één size fits it all te realiseren. Daarbij wordt nu niet voldoende in rekening genomen hoe de online website als tool in te bedden in de lokale context. Een project waarin beide perspectieven gecombineerd worden, dat wil zeggen waar het digitale als tool wordt ingezet gecombineerd met het inspelen op de online cultuur die er momenteel al plaatsvindt, is voorlopig nog toekomstmuziek.

Ook bij een zelfstandige organisatie als CEAPIRE⁴ zien we een evenwicht tussen de verschillende perspectieven. Daarnaast geeft CEAPIRE ook online vormingen en bekijken ze hoe dit in een jongerenwerking ingebed kan worden. CEAPIRE is zelf online actief op platformen waar jongeren zich begeven (bv. op E-sports) en probeert zo met jongeren in gesprek te gaan.

*“Jongeren voelen zich in deze context veel meer ontspannen en dit laat ook toe positief te werk te gaan.”
(medewerker van CEAPIRE)*

Waar ze naar eigen zeggen nog meer in kunnen groeien, is in hun bereik en in de diversiteit van de doelgroep.

De balans tussen de perspectieven is minder in evenwicht bij specifieke stadsdiensten waar de uitvoering vastligt. Hoewel een dienst als PiM vrij flexibel te werk gaat, horen we hier bijvoorbeeld toch inschattingen als:

“Offline blijft communicatie beter bewaard”, “Online gaat dit verloren” “Offline voelt mensen aan, iets wat je niet online hebt”. “Je moet in contact staan met een individu (en dit is niet hetzelfde online)”.
“Emoties, lichaamstaal zijn anders online”.

Hierbij is het belangrijk alert te zijn voor het fenomeen van handelingsverlegenheid en tegelijkertijd deze bezorgdheden ook ernstig te nemen. Ook mediapedagoog Andy Nijs geeft aan dat niet alles letterlijk te vertalen is naar het online gebeuren en de offline werking nog steeds als basis standhoudt. Handelingsverlegenheid duidt op het feit dat de PiM-medewerkers niet altijd thuis zijn in alternatieve online platformen. Dit heeft tot gevolg dat hun persoonlijke digitale ervaringen en gebruiken mee parten spelen in hun visie.

Dit fenomeen van handelingsverlegenheid is ook gekend in de niet-digitale aanpak, bijvoorbeeld wanneer jongeren extremistische uitspraken doen in scholen. Vanwege bepaalde oordelen, een bias in de samenleving, heeft men het moeilijk om hiermee om te gaan, terwijl vaak blijkt dat het echte probleem bijvoorbeeld een gekende familiale probleemsituatie is en de uitspraak er als mist boven hangt. Het is dus belangrijk het fenomeen van handelingsverlegenheid apart te kaderen bij het uitwerken van een visie.

Of overtuigingen en handelingsverlegenheid oorzaken zijn van het feit dat binnen de afdeling PiM eerder reactief dan proactief met online gewerkt wordt, kan in twijfel getrokken worden. Hun werking is namelijk zelf reactief en dus vraaggedreven. Wel wordt genoteerd dat de PiM-medewerkers voornamelijk nood hebben aan richtingwijzers en handelingskaders. Dit veronderstelt een andere kijk en een hervorming van de huidige trainingen om aan de noden van de PiM-dienst te kunnen voorzien. Momenteel zijn er ad hoc trainingen die PiM-ers volgen, bijvoorbeeld over sexting maar ze blijven met de handen in het haar als het gaat over hoe ze jongeren op permanente basis in de online leefwereld kunnen ondersteunen.

Het is ook belangrijk hierbij aan te geven dat er naar de eigenheid van de diensten wordt gekeken. Een lokale analyse van de noden is belangrijker dan bijvoorbeeld een verplichte digitalisering. Een PiM-dienst is niet te vergelijken met de dienst van bijvoorbeeld cyberpesten, die ook verder staat van het effectief met jongeren in contact komen. PiM-medewerkers hameren er dan ook op dat voor hen het offline contact primair blijft omwille van de eigenheid en authenticiteit. De keuze hangt heel sterk van geval tot geval af, met name als er een online verhaal voorkomt wordt er verder naar gekeken. Het is niet zo dat hier een vaste procedure is of dat er effectief online maatregelen worden genomen. In de communicatie met jongeren wordt er bijvoorbeeld door enkele PiM-medewerkers met messaging applicaties (bv. Whatsapp) contact gehouden maar dit blijft een persoonlijke keuze.

1.3. Hoe zien preventiemedewerkers en maatschappelijke actoren de rol van digitale media bij polarisatie en vervreemding evolueren?

Ook wat betreft de kijk op de toekomstige evoluties van de rol van digitale media bij polarisatie en vervreemding, zien we ambivalentie terugkomen. Alexander Van Leuven, hoofd van PiM, geeft bijvoorbeeld in de visienota (2019: 38) aan:

“We moeten hier een minder generiek en meer lokaal inzicht verwerven om een betere focus te kunnen leggen binnen het enorme kluwen aan boodschappen binnen het instituut media.”

Daaruit blijkt dat de focus ligt op media als tool, als een platform waar boodschappen worden verzameld. Er worden echter ook andere doelstellingen aangehaald in de visienota zoals de ontwikkeling van mediawijsheid in de online omgeving. De visienota omvat dus een mix van verschillende initiatieven. Het lijkt erop dat voornamelijk de preventieve, instrumentalistische initiatieven worden meegenomen vanwege nog steeds lopende projecten maar dat we uit de interviews bredere bijkomende visies vaststellen. Een voorbeeld van deze bijkomende visies is online aanwezigheid op online platformen waar jongeren actief op zijn. Zo experimenteert stad Mechelen met het online interageren met jongeren op het online streaming en game platform Twitch. Waarbij taboe onderwerpen worden aangebracht. Deze initiatieven zijn belangrijk om zo ook in de visienota

verwerkt te worden. Verder zien we in de visienota ook het belang terugkomen van zo lokaal en zo doelgericht mogelijk te handelen.

Welke uitdagingen zien zij voor hun werking in het licht van deze tendensen?

Toch is het ook heel belangrijk om aan te geven dat we tijdens de interviews nog heel veel openstaande vragen konden vast stellen.

Een eerste vraag die verschillende geïnterviewde actoren zich stellen is wat inzetten op online polarisatie zou betekenen voor de huidige werking. Gevreesd wordt dat de huidige principes of pijlers die in de offline praktijk hun nut bewezen hebben zouden moeten wijken voor nieuwe richtlijnen. Wat bijvoorbeeld met het belang van nabijheid? Kan online eenzelfde verbindende communicatie tot stand komen of is dat gewoon niet mogelijk? En indien wel, hoe kan je die dan realiseren?

Ook Davy Nijs, mediapedagoog bij het UCL, benadrukt het belang van meer studie omtrent die online connectie. Daarbij staat de vraag centraal of bepaalde aspecten zoals vertrouwen, transparantie, buikgevoel, die primordiaal zijn in jongerenwerking ook online kunnen worden gereproduceerd. Of anderzijds: kan het werken in een online omgeving ook voordelen hebben? Hij wijst dus op een dringende nood aan meer inzichten over hoe we jongeren online kunnen bereiken en hoe we zelfs werkelijk in verbinding met hen kunnen gaan. Vanuit projectwerking, ook vernoemd in de visienota, zien we dat er veel nadruk wordt gelegd op het beter willen begrijpen van de internetcultuur van jongeren alsook de sector die kwetsbare jongeren als doelgroep heeft. Tegelijk rijzen ook vragen omtrent de haalbaarheid. Wat als je als preventiemedewerker ook online aanspreekbaar bent? Hoe zorg je ervoor dat je niet 24/7 aanspreekbaar moet zijn maar toch een vertrouwensband kan opbouwen? Hoe hou je werk- en privé-accounts op sociale media gescheiden?

Zowel bij de onderliggende principes als bij de praktische uitvoering ervan worden dus vragen gesteld. Het is dan ook belangrijk dat deze vragen erkend worden bij het uitschrijven van een beleidsstrategie. Er is overigens niets verkeerd met voortbouwen op reeds genomen initiatieven. Belangrijk is hierbij wel de leerpunten in rekening te nemen en de lokale pijnpunten en bezorgdheden zoals hierboven vermeld niet over het hoofd te zien.

Waar moet er volgens hen nog meer op ingezet worden in termen van preventie en remediëring?

In dit deel vatten we de verschillende punten samen waar volgens de geïnterviewde actoren nog verder op ingezet moet worden om de stedelijke diensten en middenveldorganisaties de nodige ondersteuning te geven om hun werking ook online verder uit te bouwen.



Een eerste nood die uit alle interviews naar voren komt, is de nood aan meer inzicht in de online leefwereld van jongeren, zowel op individueel niveau als meer algemeen inzake de trends die zich voordoen in hun online leefwereld.

“We zijn ons er momenteel van bewust dat we nu maar een bepaald segment bereiken in onze dagelijkse werking. Wat hier ontbreekt is het beter begrijpen van de jongere zelf, hun profiel, hun overtuigingen, frustraties enzovoort om vervolgens zo ook online beter in te grijpen en beleid op af te stemmen.”
(Medewerker CEAPIRE)

“Als je zelf al weet wat er speelt, kan je de leerkracht inlichten over bepaalde dingen. De ondersteuning die wij nu geven is voor het 2e jaar maar hoe vroeger we bepaalde patronen kunnen detecteren, hoe vroeger wij kunnen inspelen, hoe beter.” (Medewerker PiM)

Meer duiding krijgen in de online leefwereld van jongeren, kan volgens de respondenten op verschillende manieren. Belangrijk om mee te geven is dat er momenteel zeker al pogingen worden ondernomen om hierover met jongeren in dialoog te gaan, maar dat vooral de stap zetten naar de online leefwereld nog verdere ondersteuning kan gebruiken.

- In gesprek gaan met de jongeren zelf. Jongeren navigeren dagelijks op het wereldwijde web. Preventiemedewerkers hebben echter weinig zicht op hoe jongeren momenteel voeling hebben met deze cultuur, hoe ze die interpreteren en hoe ze zelf anticiperen op bepaalde tendensen door bijvoorbeeld hun gedrag aan te passen of informatiestrategieën te ontwikkelen. Een PiM-medewerker spreekt over het belang van een nulmeting: Wat doen jongeren online, waar zijn ze mee bezig? En hoe voelen ze zich hierbij? Bij Thomas More werd hiertoe al een eerste stap gezet via een online enquête, maar er is nog veel ruimte voor meer inzichten. Ook een meer kwalitatieve aanpak is hier volgens de medewerker zinvol: “in gesprek gaan vanuit oprechte empathie en uit nieuwsgierigheid te vragen ‘Hoe zit dit allemaal bij jou?’, ‘Waarom doe je dit online?’” Dergelijke inzichten zouden PiM-medewerkers alvast enorm verder helpen.
- Als vertrouwenspersoon fungeren voor jongeren. Dit kan in de context van een groep, maar ook individueel met de jongere. Dit idee is overigens geïnspireerd op de manier waarop er momenteel al offline te werk wordt gegaan door de PiM-medewerkers, bijvoorbeeld door rechtstreeks op straat in een positieve omgeving met jongeren te praten. Zo schep je immers een vertrouwensband, krijg je voeling met wat er gaande is en kan je effectiever problematieken signaleren en verbinding met de jongeren genereren.

“Wij doen dit bijvoorbeeld door op gamingplatformen op speelse wijze gesprekken aan te gaan met jongeren. We zien vanuit verschillende projecten dat praten met jongeren helpt. We openen het gesprek door de vragen wat ze zelf denken, wat ze doen, en hoe ze kijken naar de maatschappij.” (Medewerker CEAPIRE)

“Tijdens de lockdown hebben we zo geprobeerd een Zoomsessie op te zetten om met jongeren te praten. We proberen er veilige online omgevingen van te maken waar ze in alle vertrouwen kunnen interageren.” (Medewerker Orpheus)

- Inzetten op trainingen voor jongeren en preventiemedewerkers. Verschillende geïnterviewde actoren wijzen op het belang om jongeren weerbaar te maken en hoe trainingen daarbij kunnen helpen, bijvoorbeeld via scholen of jeugdwerking. Maar ook binnen de sector zelf is investeren in trainingen in digitale expertise belangrijk, aldus Davy Nijs (mediapedagoog UCL).

“Zelf heb ik al vormingen gevolgd bijvoorbeeld rond sexting maar wat hier moeilijk is hoe je dat nadien concreet aanwendt in gesprekken met jongeren.” (PiM-medewerker)

Hieruit blijkt dat trainingen naast het toelichten van bepaalde online trends ook de sociale omgang van jongeren dienen aan te kaarten. Belangrijk is wel niet enkel te focussen op kortetermijntrends maar te trachten weerbaarheid op lange termijn op te bouwen, zodat coaches niet het gevoel krijgen dat ze voortdurend achter de trends aanhollen.

Een tweede punt dat stevast werd aangestipt is het belang van samenwerking en co-creatie. Dergelijke samenwerking kan veel druk in de sector verlichten. Voorwaarde is wel dat dit met de nodige ondersteuning en middelen gebeurt. Consortia kunnen functioneren als antennes die het beleid informeren over waar er nog noden zijn. Bovendien getuigt dit van een mooie wisselwerking tussen een bottom-up en een top-down aanpak. Verschillende vormen van samenwerking worden hierbij voorgesteld:

- *Met de academische wereld.* Er wordt gewezen op het belang van een evidence-based aanpak en van een academisch fundament in het uitbouwen van handelingskaders en trainingen. CEAPIRE, een organisatie die zich in het veld begeeft, heeft duidelijk de nood hiervoor aangegeven om meer samenwerkingen met onderzoeksorganisaties zoals het Hannah Arendt Instituut te verwezenlijken. Deze verhouding zien we trouwens heel goed terug in hoe de huidige PiM-werking vandaag opereert met een interdisciplinair team van onderzoekers en praktijkwerkers.
- *Met het sociale middenveld.* Er is een nood aan een sociale netwerkkaart, met name ‘wie biedt wat aan?’, zeker als het gaat over een online strategie. Hoe doen andere organisaties dit in de welzijnssector?
- *Met jongeren en mensen uit hun directe leefomgeving voor* praktische input voor bijvoorbeeld het design. In projecten zoals Orpheus “wordt momenteel al online content gecreëerd maar is hier twijfel over of

dit wel aantrekkelijk genoeg zal zijn, gaan we hier wel genoeg jongeren mee bereiken, zijn deze user interfaces wel afgestemd op het gebruikersgedrag/ klikgedrag van jongeren?” (verantwoordelijke online luik Orpheus project). Maar deze vorm van samenwerking kan ook helpen om beter profilering, gedrag, online dynamieken (bv. genderdynamieken) van jongeren te begrijpen en hier beter op in te spelen. In deze sector is vertrouwen namelijk een heel belangrijke factor, en is het zaak om deze vertrouwensband met jongeren op te bouwen zonder authenticiteit te verliezen. Een kader creëren waarin jongeren systematisch mee bevraagd worden en deel uitmaken van het proces kan hierbij een enorme meerwaarde betekenen. Maar ook “ouders zijn over het algemeen heel weinig op de hoogte van wat hun kind online doet” (Medewerker PiM). Vandaar ook het belang om ouders, voogden, jeugdhuizen, straathoekwerkers enzovoort mee te betrekken in het verhaal.

Ten derde werd ook een aantal acties opgelijst die het beleid zelf kan ondernemen om het voorgaande mee te ondersteunen.

- *Ondersteunen van instanties die direct in contact staan met de jongeren.* Deze voorzien van nodige handelingskaders maar ook financieel ondersteunen om nodige hervormingen te doen.
- *Europese projecten aanvullen met lokale initiatieven.* Uit Europese projecten wordt veel geleerd maar men moet er zich van bewust zijn dat dit dan nog steeds een vertaalslag vraagt naar de lokale context.
- *Good practices in het veld belichten en delen.* Netwerkmomenten creëren waar - ook informeel - van elkaar geleerd kan worden. Wat gebeurt er al op dit vlak door andere middenveldorganisaties en wat kan men daaruit leren?
- *Vertalen van werkende offline principes naar online omgeving.* Een goed voorbeeld is het Anti-Pestprogramma KIVA dat nu in Mechelen in scholen wordt geïmplementeerd. Het is de bedoeling dit ook online te lanceren. Hier kunnen we alvast uit leren dat best eigen, lokale programma's worden gelanceerd in plaats van buitenlandse. Dit geeft meer flexibiliteit en ook de mogelijkheid om uit te breiden naar bredere doelgroepen. Er ontstaat een breder bereik (bv. ook online) en samen met het beleid kan men een gemeenschappelijke noemer aanbieden voor alle scholen en alle graden.
- *Online werking uitbreiden.* Dit kan door de aanstelling van een werkracht die hier al de nodige kennis in heeft en bereid is als vertrouwenspersoon te functioneren binnen de diensten. Dat kan iemand nieuw zijn of er kan gekeken worden naar bestaande samenwerkingen. Het is ook mogelijk een wettelijk handelingskader te creëren voor hoe diensten met online kunnen ageren.
- *Wetenschappelijke studies opzetten omtrent online connectie.* De hamvraag is daarbij of bepaalde ingrediënten die noodzakelijk zijn voor jongerenwerking ook online kunnen worden gereproduceerd. We denken bijvoorbeeld aan vertrouwen, nabijheid, transparantie, buikgevoel.



2. Lessen uit interdisciplinaire samenwerking en Europese projecten

Dit deel analyseert zes projecten die we doorheen het exploratief onderzoek kregen aangereikt. Ze hadden allemaal als doel polarisatie en radicalisering zowel preventief als remediërend aan te pakken. De aanbevelingen die uit deze projecten voortkomen, zijn daarom ook zeer relevant voor dit onderzoek.

De projecten die op dit moment concrete rapporten met beleidsaanbevelingen klaar hadden, analyseerden we in detail. Dat zijn er drie van de zes, met name: MINDb4act, Pericles en het Dare project. Per project beantwoorden we drie vragen:

- 1) Waar ligt de nadruk in de aanbevelingen?
- 2) Zien we hier ambivalentie?
- 3) Wat nemen we mee zowel voor de praktijk als het beleid?

De overige drie projecten, Bounce, Brave en Armour, zijn in dit rapport ook het vermelden waard. Zij stellen immers uitgebreide toolkits beschikbaar op hun website. We geven ook van deze projecten een overzicht, zij het veel beknopter.

2.1 MINDb4Act

Termijn: 2018-2020

Doelstelling: MINDb4ACT probeert beperkingen in conventionele onderzoeksmethodologieën in te vullen door middel van een Living Lab kader waarin alle belanghebbenden - academia, wetshandhavinginstanties, de particuliere sector, overheden, gemeenten, eerstelijnsrespondenten en andere praktijkmensen - samenwerken om samen nieuwe praktijken te ontwerpen en zodoende gewelddadig extremisme te voorkomen. Daarbij worden alle aspecten aangepakt (veiligheid, politiek, maatschappelijk en ethisch).

Waar wordt de nadruk gelegd in de aanbevelingen?

In de beleidsaanbevelingen van Mindb4ACT ligt de nadruk op de uitdagingen die internet en nieuwe mediaplatformen met zich mee brengen. De specifieke uitdagingen waarop dit project zich focust zijn: fake nieuws, extremistische inhoud en groepen op mediaplatformen.

Hun doelgroep bestaat uit maatschappelijk kwetsbare jongeren die een risico vormen voor radicalisering gemeenschappen die het meest kwetsbaar zijn of risico lopen.

Als oplossing stellen zij voor:

- 1) Het samenwerken met scholen als gevestigde autoriteit en geloofwaardigheid om zo alternatieve verhalen te promoten en ook best practices. Hierbij stellen ze ook dat er samengewerkt moet worden met de studenten die het meest kwetsbaar worden geacht of risico lopen.
- 2) Verder leggen ze de nadruk op hoe strategieën en beleid die momenteel al voor specifieke buurten offline worden ingezet ook online moeten worden gebruikt om de betrokkenheid in de samenleving te vergroten, waarbij opnieuw kwetsbare groepen en gemeenschappen die een verhoogd risico lopen voorrang krijgen.
- 3) Toezicht houden op nieuwe mediaplatformen en daartoe de huidige samenwerking met wetshandhaving, autoriteiten en social-mediaplatformen verbeteren. Identificeren van opkomende online gedragstrends en impact van extremistische groepen om een duidelijker beeld te krijgen van voorlopers en zo toekomstige bedreigingen beter te begrijpen.

Is ambivalentie aanwezig?

We zien dat de nadruk vooral ligt op de uitdagingen die internet en nieuwe mediaplatformen met zich mee brengen. Het is vanuit dit standpunt dat aanbevelingen aan het beleid geformuleerd. Ook valt het op dat er naar de internetcultuur zelf nog de nodige nuance ontbreekt en dat het bijvoorbeeld belangrijk is te vermelden dat bij het reguleren van extremistische boodschappen de internetcultuur en nodige ambivalentie ook in rekening gebracht dient te worden. Het type social-media platform heeft namelijk een invloed op hoe deze extremistische boodschappen zich vormen, verspreid worden en geïnterpreteerd kunnen worden (De Zeeuw et al. 2020). Dit wordt hier vrijwel niet in vermeld en kan mogelijk een bias veroorzaken.

Tegelijkertijd gaat Mindb4ACT uit van een living lab-methodologie waarin verschillende inzichten en partners worden samengebracht om dus net een genuanceerde blik te kunnen geven. Binnen de aanbevelingen wordt dan ook nadruk gelegd op het promoten van alternatieve verhalen en best practices en niet enkel het vermijden van de problematiek. Verder worden zowel preventie als remediëring aangehaald. Zowel media als tool als media als omgeving worden besproken. In het algemeen is het niet helemaal duidelijk wat de voorgestelde maatregelen precies zouden kunnen inhouden en hoe ze bijvoorbeeld trends of impact van extremistische groepen willen identificeren of meten.

Wat leren we hier uit?

Het living lab is een interessant model voor de praktijk. Belanghebbenden (de particuliere sector) worden samengebracht. Verder toont het project ons hoe offline methodieken en aanpakken die lokaal in buurten momenteel werken mogelijks online vertaald kunnen worden om het online gemeenschapsgevoel te versterken. Ook de jongeren zelf betrekken wordt hier meermaals aangewezen.



Het promoten van alternatieve verhalen en best practices is een strategie waar stad Mechelen binnen het Orpheusproject al experimenteert. Zij werken namelijk aan een online platform waar videocontent rond weerbaarheid, online polarisatie enzovoort beschikbaar is voor verschillende doelgroepen.

Enkele kritische vragen uit de interviews zijn ook hier relevant: is de content aantrekkelijk genoeg voor jongeren? Jongeren zijn het gewend alles heel snel te krijgen met de juiste ease en flow. Stedelijke actoren worstelen om dit effectief te verwezenlijken en dus met dezelfde snelheid als de influencers alternatieve verhalen online te brengen. Men kan zich ook afvragen of dit de rol is van stedelijke actoren of dat zij eerder de sector dienen te ondersteunen om een gevarieerd aanbod naar jongeren toe te brengen? Het beleid kan daarbij wel informeren naar welke pijlers belangrijk zijn in het leveren van dit aanbod (bv. inclusiviteit, variatie)

Het reguleren en toezicht houden op nieuwe mediaplatformen wordt op dit moment binnen de stad Mechelen ad hoc gedaan maar daar zijn veel vragen rond. Het is een interessante insteek om dit in samenwerking met wetshandhaving en sociale mediaplatformen te bekijken. Een extra mogelijkheid is om hier ook de doelgroepen zelf in te bevragen naar wat volgens hen ethisch correct is.

2.2 PERICLES⁵

Termijn: 2017-2020

Doel: Het doel van PERICLES was om een alomvattende aanpak te ontwikkelen om gewelddadige radicalisering en extremisme te voorkomen en tegen te gaan. Het PERICLES-project (Beleidsaanbeveling en verbeterde communicatiemiddelen voor wetshandavings- en veiligheidsinstanties ter voorkoming van gewelddadige radicalisering) is speciaal gewijd aan overgangsprocessen van radicalisering. De alomvattende preventiestrategie van PERICLES richt zich grotendeels op wetshandavingsinstanties en veiligheidsinstanties; maar zal ook worden gebruikt door gevangenen en maatschappelijk werkers, leerkrachten en familieleden van getroffen doelgroepen.

Waar wordt de nadruk gelegd in de aanbevelingen?

Er worden zowel algemene als specifieke aanbevelingen gegeven. Hierbij wordt slechts in beperkte mate gerapporteerd over het online gedeelte. Er wordt voornamelijk over extremisme in het algemeen gesproken en wat hiervoor concrete aanbevelingen zijn. Als er wordt gesproken over het online gebeuren ligt de nadruk op sociale netwerkplatformen. Hierbij geven ze aan dat:

“Sociale netwerkplatformen behoren tot de private sector, maar vormen steeds meer een belangrijke element van de openbare ruimte waarin mensen hun sociaal en burgerlijk leven nastreven. Er zijn sterke redenen om de

⁵ <http://platform-pericles.eu/>

interactie van mensen hier niet te verstoren, maar het wordt steeds duidelijker dat voor het beschermen van wat waardevol is aan deze ruimtes, een of andere vorm van inmenging vereist is.”

Opmerkelijk en in vergelijking met de andere projecten is hier een sterke nadruk op het ethische. Zo wordt er de moeilijkheid benadrukt van inmenging in (online) publieke ruimtes. Dit veronderstelt namelijk een evenwicht tussen het behouden van belangrijke waarden voor de gemeenschap versus het minimaliseren van schadelijke waarden.

(...) bijvoorbeeld de schade die aangericht kan worden door intimidatie en verkeerde informatie versus het belang van de waarde van vrije meningsuiting. Om deze afweging te maken zijn multi-stakeholderbenaderingen - zoals die in PERICLES worden nagestreefd - noodzakelijk. En zijn multi-stakeholderbenaderingen beter in staat om fouten te vermijden dan technologiebedrijven die deze afwegingen alleen maken. (Guelke, 2019, 20)

Dit trekken ze verder door naar het belang van hoe individuen worden gecategoriseerd en geclassificeerd bij anti-radicaliseringsinterventies. De doelstelling is het verminderen van de noodzaak aan classificatie, het vergroten van de nauwkeurigheid van classificatie en het ontwikkelen van manieren om negatieve impact op de getroffen te verminderen.

“Het betrekken van en effectief het engageren met belanghebbenden, met inbegrip van degenen die waarschijnlijk het doelwit zijn van instrumenten, bij het ontwerp en bij het ontwerp van de te volgen interventies, is een belangrijk middel om de ethische risico's van onder meer overtreding, stigmatisering, discriminatie te verminderen en zo de effectiviteit van de instrumenten te verbeteren.”

“Het gemakkelijkst en het meest rechtvaardig beleid in de bestrijding van haatspraak betreft een minimale inmenging in de vrijheid van meningsuiting en associatie, en zet in op “counterspeech programma's” en andere onderwijsprogramma's ter bevordering van digitale geletterdheid.”

Verder zien we ook aanbevelingen specifiek gericht op ingezette instrumenten:

In plaats van te investeren in nieuwe preventieve middelen, wordt vastgesteld dat er meer waarde is in het vergroten van de effectiviteit van bestaande instrumenten.

Een belangrijk probleem dat binnen het gebied van radicaliseringsonderzoek naar voren komt, is het gebrek aan goede wetenschappelijke evaluaties die worden uitgevoerd op psychometrische schalen en beoordelingsinstrumenten. In vergelijkbare mate is een groot deel van de kennis over paden naar radicalisering, modellen en risicofactoren die verband houden met radicalisering meer gebaseerd op plausibiliteit dan op empirisch bewijs.

Verder zien we in de algemene aanbevelingen steeds opnieuw een pleidooi voor een lokale en multi-agency aanpak, waarbij wordt aangespoord het wettelijk kader te onderbouwen op basis van samenwerking met de

particuliere sector, maar die ook eerstelijnsmedewerkers en academici betreft. Een aanpak die niet enkel focust op het voorkomen maar ook promoot wat er reeds is. Zoals gelezen kan worden in onderstaande paragraaf:

“(…) Er wordt aangedrongen op een uitgebreide samenwerking met de particuliere sector, aangezien dergelijke organisaties voornamelijk worden uitgesloten van geformaliseerde verbidingsstructuren. Het is belangrijk om te benadrukken dat wetgeving alleen niet wordt aanbevolen om radicalisering te voorkomen. Integendeel, wettelijke begeleiding kan worden gebruikt om de specifieke aanbevelingen van eerstelijnsmedewerkers en academici te promoten en te handhaven, die samen waarschijnlijk meer impact zullen hebben.”

Ook educatie en sociale inclusie zijn fundamenteel, waarbij de rol van educatie centraal wordt geplaatst met voornamelijk de focus op kritisch denken en conflictbewustzijn als onderdeel van onderwijsprogramma's. Verder is er ook aandacht voor mediacompetenties in onderwijssystemen, al vanaf kleuterscholen.

Van belang is tevens een gendergevoelige aanpak: opleidingen, handleidingen, werkwijzen ook materiaal over gender bevatten. Opleiders en deelnemers moeten kritisch leren onderzoeken hoe sociaal geconstrueerde ideeën tot stand kunnen komen en hoe belangrijk het is ons hier bewust van te zijn.

“Uit wetenschappelijk onderzoek naar gender en extremisme blijkt echter ook een kleiner aantal vrouwen dat zich aangetrokken voelt tot extremistisch geweld. Dit kan contra-intuïtief lijken voor degenen die op dit gebied werken, omdat heersende sociale veronderstellingen vrouwen niet koppelen aan gewelddadig activisme. Het is daarom belangrijk dat beoefenaars in het veld en de jongeren met wie ze werken, de genderstereotypen die ze kennen leren begrijpen en uitdagen.”

Tenslotte is er ook aandacht voor het betrekken van familie, voogden, vertrouwenspersonen vanuit een open, mee-creërende rol.

“Gezinnen communiceerden aanvankelijk niet over het radicaliseringsproces van hun gezinsleden. Op de vraag waarom geen families hulp vroegen, antwoordden families dat ze geen idee hadden wie ze om hulp moeten vragen, omdat radicalisering voor hen een geheel nieuw fenomeen was. Verdere middelen om gezinnen te helpen bij het reageren op ervaringen met radicalisering lijken noodzakelijk. Bij de melding van radicalisering bij de politie waren gezinnen veel minder tevreden over de behandeling. De interactie tussen de families en wetshandhavingsinstanties werd niet als zeer positief ervaren. Gezinnen beschreven zich te voelen als verdachten en als een bron van informatie, die beide wijzen op een algemeen gebrek aan empathie en begrip van de familiesituatie. Dergelijke ervaringen met de politie werpen een voortdurend probleem op dat kan leiden tot toekomstige belemmeringen voor het melden van gevallen van radicalisering waarbij individuen te ontevreden zijn om opnieuw contact op te nemen met de politie.”

Is ambivalentie aanwezig?

Bij het bespreken van online mediaplatformen wordt er zeer sterk gehamerd op het vinden van een evenwicht tussen enerzijds bestaande waarden te verhogen en anderzijds schadelijke effecten te verminderen. Daarnaast is het ook belangrijk nieuwe insteken in bestaande instrumenten toe te voegen (bv. kritisch denken, bewustzijn over sociaal geconstrueerde ideeën). Er wordt minder de nadruk gelegd op media als tool, eerder op media als omgeving. Dit zowel op preventie als op remediëring. In ieder geval, een interessante insteek om mee te nemen.

We merken ook op dat de term radicalisering op een negatieve manier gebruikt blijft worden. Zoals aangegeven in hoofdstuk 1 is dit een containerbegrip geworden en is er meer nuance nodig. Bij andere projecten vinden we wel een genuanceerder gebruik van het begrip.

Wat leren we hieruit?

Veel elementen herkennen we uit de interviews met PiM-medewerkers, bijvoorbeeld hoe de opleidingen kritisch ingevuld kunnen worden om zo ook de bias bij zichzelf te herkennen. Ook PiM-medewerkers stelden grijze zones vast bij het omgaan met social media in project Grey. Ook de vraag naar de interpretatie van polariserende berichten komt hier terug. Welk handelingskader is hier aangewezen en in lijn met de wetgeving? Als het verder gaat over genderproblematieken, gaf een PiM-medewerker zich meer en meer bewust te zijn van deze bias.

Opnieuw wordt het belang van samenwerking onderstreept, deze keer niet enkel met onderwijs maar ook met ouders. Ook dit werd benadrukt door PiM-medewerkers. Vaak zijn de ouders niet mee in het volgen van het online gedrag van hun kinderen en herkennen zij de signalen niet op tijd.

De nood aan wetenschappelijke evaluaties van de projecten is een zeer interessante insteek die nog niet werd aangehaald uit de interviews. Ook het belang van kijken naar nieuwe methodes en meer investeren in bestaande methodes komt meermaals aan bod.

2.3 DARE

Termijn: 2017- April 2021

Doel: Het DARE-project (Dialoog over Radicalisering en Gelijkheid) heeft tot doel het begrip van hoe en waarom jongeren radicaliseren aanzienlijk te vergroten, net als ons vermogen om radicalisering effectief tegen te gaan. Het doet dit door onderzoeks-, beleids- en praktijkdoelstellingen te integreren in een proces van drie fasen:

- 1) kritische beoordeling van bestaande kennis, beleid en interventies bij radicalisering en het tegengaan van radicalisering;
- 2) genereren van nieuw empirisch onderzoek over de omstandigheden waarin jongeren in contact komen en reageren op berichten van radicalisering (en katalysators van) en

3) integratie van onderzoeksresultaten om twee educatieve toolkits en een evaluatie-instrument voor deradicaliseringsprogramma's te ontwikkelen, te testen en te evalueren om de effectiviteit van interventies tegen radicalisering te vergroten.

Waar wordt de nadruk op gelegd?

Het rapport start met een nuance waarbij wordt gesteld dat experts erkennen dat sociale media een grote invloed hebben op jongeren, hun visie op de wereld en dus ook op het ontstaan van radicale - zowel islamitische als extreemrechtse - overtuigingen, maar dat tegelijk de invloed van nieuwe media niet overschat moet worden en dat experts zelf een groeiend wantrouwen vaststellen bij jongeren tegenover inhoud en tools die online worden aangereikt. Tegelijkertijd is dit 'jammer' want het internet biedt ook potentiële positieve effecten die niet onderschat moeten worden, aldus het rapport.

“Om het risico op radicalisering (zowel islamitisch als extreemrechts) te verminderen, benadrukken experts de noodzaak om meer te investeren in het versterken van de communicatie / relaties met jongere cohorten Europeanen, onder meer door het gebruik van sociale media.”

Verder worden er verbeteringen voorgesteld van de huidige aanpak. Daarbij ligt de nadruk op het beter begrijpen van de personen, motivaties, profilering, en het in context plaatsen vooraleer over te gaan op regulering. Onderstaande alinea's geven dit aan:

“Het begrijpen van de persoon achter online extremisme is de sleutel. Er is een vrij gevarieerd beeld van de motivaties achter deelname aan sociale media en de mate waarin de online wereld gedrag beïnvloedt in de offline wereld, waar extremisme de meest dramatische impact kan hebben.”

“Het identificeren van kenmerken van individuen die het risico lopen over te schakelen naar extremisme na online betrokkenheid, is absoluut noodzakelijk om een gerichte aanpak te volgen om extremisme te bestrijden. De beleidsfocus moet verder reiken dan enkel afzonderlijk online inhoud te controleren. De waarschijnlijke doeltreffendheid ervan moet worden overwogen in de context van radicaliseringsprocessen die plaatsvinden in de offline wereld en het risico van terugslag bij het snel verwijderen van online inhoud of het verbieden van individuele gebruikers.”

Het bevorderen van dialoog in de samenleving in plaats van counter-narratives of verwijdering van inhoud.

“Online communicatie via sociale media is ofwel toegestaan of wordt verwijderd als dit ongepast (extremistisch) wordt geacht en individuele gebruikers worden verbannen van het hebben van accounts of van het posten. Meer transparantie over beslissingen die leiden tot het verwijderen van inhoud of het verbieden van een gebruiker kan een betere manier zijn om het probleem van aanhoudende overtreders aan te pakken. Dit kan bijvoorbeeld



worden bereikt door sociale mediaplatformen die sentiment scores delen met accounts die aangeven in hoeverre ze afwijken van de regels en voorschriften van de gebruikersgemeenschap van een platform.”

“De overmatige aandacht voor bedreigingen in de bestudeerde communicatie wijst op de aanwezigheid van angst bij Twitter-gebruikers. Onderzoek naar angstbeheersing waarschuwt tegen ontkenning als reactie die suggereert dat hardhandig optreden tegen extremistische inhoud wellicht niet het meest geschikte beleid is. Alternatieven (bewustwording bevorderen, opmerkzaamheid aanmoedigen) kunnen effectiever blijken te zijn.” Overweeg het gebruik van educatieve toolkits. Bewustzijn, moed, verantwoordelijkheid en empathie, d.w.z. de vaardigheden die nodig zijn om gematigdheid te bevorderen, moeten door gebruikers van sociale media worden verworven door middel van training. Het gebruik van educatieve toolkits kan hieraan bijdragen.”

Het bevorderen van dialoog in de samenleving ook voor comments, tweets enz op sociale media als voor nepnieuws of samenzwerende berichten.

“Neem alternatieve visies serieus, al was het maar voor de gevolgen ervan. Wat als waar wordt beschouwd, kan echte gevolgen hebben, ongeacht of het waar is of niet. In een poging om online extremisme tegen te gaan, kan een directe ontkenning of devaluatie van meningen als nepnieuws of samenzwering een contraproductief effect hebben. Een dialoog die een oprechte betrokkenheid bij en kritiek op visies van extremisten omvat, kan op de lange termijn het meest effectief zijn.”

“Experimenteer met diversiteit en bevorder online contact tussen uiteenlopende opvattingen. Veel initiatieven laten zien hoe het samenbrengen van verschillende standpunten een constructief effect kan hebben in de echte wereld, maar online initiatieven die hetzelfde proberen te doen, lopen momenteel achter. Het online platform Erasmus + dat jongeren van alle kanten van de Middellandse Zee samenbrengt, kan in dit verband als een goede praktijk worden beschouwd.”

Er is ook het belang van het gebruik van tussenpersonen in plaats van overheidsinstellingen.

“Zoals opgemerkt door onze Tunesische expert, wordt doeltreffende contra-radicalisering vaak eerder bereikt door groepen en individuen op lokaal niveau in plaats van overheidsinstellingen. NGO's en lokale gemeenschap figuren hebben vaak meer geloofwaardigheid”

Het belang van niet aan te nemen dat ‘one size fits all’ werkt.

“Degenen met ervaring met het helpen van mensen die bereid zijn om afstand te nemen van radicaal denken of bewegingen te verlaten, benadrukken dat het belangrijk is om niet aan te nemen dat ‘one size fits all’ met deradicaliseringsprogramma's wordt aangenomen. In de ervaring van Jørgen Haavardsholm van het Ministerie van Onderwijs en Onderzoek in Noorwegen, is het belangrijk om gedifferentieerde programma's te hebben,

afhankelijk van de behoeften van degenen die willen stoppen en de veranderende radicaliserings dynamiek weerspiegelen.”

Is ambivalentie aanwezig?

In vergelijking met de andere projecten, is dit project het meest genuanceerd en erkent het de ambivalentie van de online omgeving het duidelijkst. Zowel media als tool als omgeving worden besproken en er zijn zowel preventieve als remediërende voorstellen. Verder wordt er zowel gekeken naar groepsdynamieken als naar individuele niveaus en worden verschillende actoren aangehaald.

Wat leren we hier uit?

Het brengen van counternarratives is belangrijk om kritisch te bekijken omdat volgens angstonderzoek het censureren of brengen van tegenverhalen de emotie zelf ontkennen en eerder een contraproductieve reactie teweegbrengen. Er wordt daarom veeleer aangeraden in dialoog te gaan én tegelijk te investeren in alternatieven waarbij gekeken wordt naar bewustzijnstrainingen, bijvoorbeeld hoe met sociale media omgaan en opmerkzaamheid aanmoedigen.

In onze interviews zien we evenwel geen vraag naar censurering terugkomen. Wel zitten de preventiewerkers met hun handen in het haar met wat ze moeten doen bij negatieve gevoelens die jongeren bijvoorbeeld ervaren bij het lezen van racistische comments op HLN. Het in dialoog gaan en inzetten op educatieve toolkits, waarbij er op bewustzijn en ‘omgaan met’ gefocust wordt zijn hierbij dus interessante alternatieven die PIM-medewerkers zowel als CEAPIRE-medewerkers kunnen gebruiken. Zoals we kunnen vaststellen in de interviews:

“We weten niet goed wat we moeten doen als jongeren zoekende zijn, negatieve emoties bij het lezen van bepaalde berichten krijgen of zeggen ‘de media daar moet je niets van geloven’, we hebben geprobeerd om dan een ander narratief te brengen maar dit brengt niet het verwachte effect. Het lijkt alsof meer empathisch in gesprek gaan helpt in plaats van het onderwerp zelf aan te kaarten.”

Een andere mogelijkheid die hier wordt aangereikt is niet enkel één andere visie brengen maar tonen dat er een pluraliteit van meningen bestaat. Zodoende kun je een veelvoud aan verschillende perspectieven samenbrengen. In combinatie met kritische bewustzijnstools kan dit een positief effect hebben op jongeren. Zoals werd vastgesteld uit de resultaten van het DARE onderzoek.

Geen one size fits all, dit zien we al door de experimenten die binnen de afdeling preventie en veiligheid werden gedaan. Het is namelijk een balans van verschillende projecten, verschillende visies en ambivalentie in hoe media worden ingezet.

We zien verder veel gelijkenissen met wat tijdens de interviews werd aangegeven: het begrijpen van de persoon achter extremisme, het detecteren van profielen, het beter begrijpen van de online leefwereld van jongeren en

hierbij aansluitend het belang van individuele dimensies. Verder is er ook het gebruik van tussenpersonen, met name sleutelfiguren, wat momenteel al in de offline werking van de PiM-medewerkers vervat zit maar nog niet online toegepast wordt. Het rapport noemt ook het betrekken van de ouders alsook het inzetten op educatieve toolboxes die focussen op meer bewustzijn, veerkracht bij jongeren en andere belangrijke doelgroepen die omgaan met social media en platformen.

Nieuwe inzichten die we hierbij zien zijn aanbevelingen over

- Het inzetten op langetermijndoelstellingen
- Betrouwbare evaluatie van het beleid
- Evaluatie en monitoringsinstrumenten

2.4 BOUNCE⁶

Termijn: 2015-2018

Doel: BOUNCE heeft tot doel de veerkracht van jongeren te verhogen, hun kritisch denken te stimuleren en de bewustwording bij ouders en eerstelijnsverleners te vergroten.

Het BOUNCE-pakket bestaat uit drie tools, die onderling met elkaar verbonden zijn en elkaar aanvullen. Dit zijn tools voor veerkrachtige jongeren in interactie met een bewuste omgeving.

- BOUNCE up is een train-de-trainer opleiding voor begeleiders en hulpverleners. Iedere tool is inzetbaar binnen zowel onderwijs, jeugdwerk als welzijn.
- BOUNCE young is een vormingspakket voor jongeren.
- BOUNCE along is een bewustmakingstool voor ouders en eerstelijnsverleners

2.5 BRaVE⁷

Termijn: 2019- juni 2021

Doel: Het BRaVE-project wordt geleid door het Europees Universitair Instituut in Firenze, Italië, en bestaat uit een consortium van zes andere Europese partners (drie maatschappelijke organisaties en drie universiteiten). Het is bedoeld om een breed scala aan expertise samen te brengen, zowel van onderzoekers als van praktijkmensen, om veerkracht op te bouwen en verbinding te versterken. Dit project bouwt voort op bestaande kennis en beleidservaring met het oog op het ontwikkelen van betere analytische en beleidsinstrumenten voor het ontwerpen van een efficiënter veerkrachtig beleid dat polarisatie tegengaat en gewelddadig extremisme voorkomt.

⁶ https://efus.eu/files/2016/04/BOUNCE_info-pilot-cities_EN.pdf / <https://arktos.be/nl/ondersteuning/bounce?path=bounce>

⁷ <http://brave-h2020.eu/about/aboutBrave>

2.6 ARMOUR⁸

Termijn: 2019- juni 2021

Doel: Armour streeft naar het aanpakken van maatschappelijke polarisatie door het versterken van de veerkracht van individuen, gemeenschappen en kwetsbare groepen. Ze bevorderen interactie en samenwerking tussen verschillende lokale actoren uit de publieke sector, d.w.z. rechtshandhaving, sociale diensten, enz., die gespecialiseerd zijn in het werken met kwetsbare groepen door ontwikkeling van samenwerkingsmodellen. Het project zal een toolkit ontwerpen die eerstelijns werkers kunnen gebruiken om polarisatie onder kinderen en jongeren te verminderen.

3. Terugkoppelingsmoment: waar wordt nu het best op ingezet ?

In april 2021 werd een tweede feedbackronde georganiseerd waar de nadruk lag op welke evoluties er zich ondertussen hebben plaatsgevonden, de invloed van de covid19 maatregelen op online polarisatie en wat er momenteel – en heel concreet- belangrijk geacht wordt om op in te zetten. Hierbij zien we dat er meer en meer een groei is in de bewustwording van een online aanpak en aanwezigheid vanuit stedelijke actoren.

Eerst en vooral is het nog eens belangrijk te herhalen dat wie wil omgaan met polarisatie, sterk vertrouwd dient te zijn met de verschillende handelingskaders die theorie en praktijk ons bieden (die opgelijst staan in de sectie *Verder Lezen*). Bij stad Mechelen wordt voornamelijk met het model van Bart Brandsma gewerkt. Er is echter nood om ook nieuwe toolkits uit te proberen. Belangrijk hiervoor is het **online bereik altijd betrekken in het preventiewerk, voldoende ruimte om te experimenteren voorzien**, en het **focussen op structurele doelstellingen** eerder dan op actuele trends.

3.1 Online bereik altijd betrekken in preventiewerk

Een uitdaging blijft om preventiewerking zo vorm te geven dat de online component er intrinsiek deel van uitmaakt. Hiervoor kunnen een aantal stappen ondernomen worden.

Training van huidig preventiewerkers en bredere welzijnswerkers. Er is een nood aan zeer praktijkgerichte scholing en vorming. Niet iedereen voelt zich comfortabel, zelfzeker, heeft vertrouwen om online met jongeren te werk te gaan rond polariserende thematieken. Tegelijkertijd is er een hoge nood aan meer kennis te genereren en een kennisnetwerk op te bouwen rond het centrale vraagstuk hoe jongeren online bereiken en hoe een echte verbinding online creëren? Hiervoor is het belangrijk om in te zetten op volgende domeinen

⁸ <https://armourproject.eu/a/expected-results>



Aanpakken van handelingsverlegendheid. Een trainingsmoment organiseren met als doel het perspectief te shiften van het personeel en een ruimte te creëren waarbij er gedeeld kan worden welke overtuigingen er mogelijk aanwezig zijn en hoe er hier bruggen gebouwd kunnen worden om de hulpverlening te versterken.

Aanpakken van skills en de leercurve. Huidige medewerkers (tijdens de interviews werd voornamelijk ouderen vernoemd) die niet meer incentived zijn om deel te nemen of bij te leren, hoe - de leercurve die er aanwezig is – incentivieren en stimuleren.

Aanwerven of samenwerken met digital natives. Tijdens de interviews wordt als voorbeeld gegeven hoe in Nederland de overheid ZZP'ers aanstelt, jonge ondernemers waarvan online aanwezigheid hun core business is.

Aanwerven of samenwerken met content creators en creative agencies. Dit zijn organisaties en bedrijven die ook een ondersteunende en verbindende rol kunnen spelen vanuit hun ervaring met online cultuur.

Het samenbrengen van verschillende outreachers en/of ervaringsdeskundigen. Deze deskundigen kunnen elk op basis van hun eigen talenten worden ingezet om het digitaal welbevinden en welzijn te bekrachtigen en deze realiteit te verankeren.

Het creëren van een werkproces waarbij een focus op online bereik intrinsiek deel wordt van de preventiewerking. Welke handleiding, tools en methodieken hiertoe kunnen dienen en heel concrete netwerkmomenten. Tegelijkertijd is het belangrijk dat dergelijke werkprocessen niet uitsluitend online plaatsvinden maar dat dit een hybride vorm veronderstelt, waarbij online en offline werking naadloos op elkaar zijn afgestemd. “Dit geeft je meer slagkracht, achteraf wanneer er een probleem zich voordoet zoals nu met gasboetes, als er dan al een opgebouwd contact hebben, kunnen ze meer veerkracht hier tegen hebben.” (sociaal medewerker, stad Mechelen)

Een duidelijk kader van wat de rol van een lokale overheid wel en niet kan zijn in het bereiken van burgers online. “Wat wordt verwacht? Zichtbaarheid, aanwezigheid, opvolging. Hoe ver dient dit zich? Hoe gaan de jeugdwerkers zich hierin positioneren? Welk beleidskader? Hoe ver kunnen jeugdwerkers hierin gaan? Online lijkt het veel gevoeliger te liggen, want als iemand je online aanspreekt, jongeren worden net aangespoord daar net niet op in te gaan. Het kader zelf is universeel, de vertaling is wel heel context gericht. Heel belangrijk dat er op vlaams, nationaal en Europees niveau dat hier antwoorden op worden geformuleerd.” (beleidsmedewerker, stad Mechelen)

3.2 Ruimte om te experimenteren stimuleren

Opdat de online component intrinsiek deel zou gaan uitmaken van preventiewerking hebben lokale steden ruimte nodig om te kunnen experimenteren. Dit betekent over de nodige middelen beschikken om hun aanbod



uit te werken. Concreter gaat het hier over een vertaalslag van offline producten en diensten, alsook om het co-creëren van nieuwe projecten, samenwerkingen en netwerken.

Experimenten wordt best verankerd op verschillende geografische niveaus en over verschillende beleids- en doelgroep gerichte dimensies heen. Hierbij is het belangrijk om te prioriteren. Europese projecten zijn namelijk een heel grote bron van inspiratie en netwerkmomenten. Maar implementatie op lokaal niveau en de randvoorwaarden om samen met bepaalde landen samen te werken mogen daarbij niet uit het oog verloren worden. Bij het uitschrijven van nieuwe projectvoorstellen is die balans belangrijk: voorzie voldoende budget en ruimte voor lokale steden om gemeenschappelijk ontwikkelde producten en diensten te vertalen naar hun lokale context. Hetzelfde geldt voor bilaterale samenwerkingen. We zien dat een stad zoals Mechelen in eerste instantie modellen overneemt van Nederland en Finland. Indien deze landen het meest aansluiten bij de context van Vlaamse steden kan het daarbij interessant zijn om naast ad hoc samenwerking in het kader van eenmalige projecten ook te investeren in duurzame netwerkopbouw en een leernetwerkinfrastructuur. Belangrijk is om ook te vermelden dat het ook belangrijk is om in te zetten op organisch groeiende netwerken en structuren binnen beleid zodat ze zich kunnen verankeren en niet nadien verdwijnen met verlies aan expertise en knowhow tot gevolg.

Experimenteren brengt best verschillende soorten expertise samen uit verschillende disciplines, beleidsdomeinen (sociaal beleid, innovatie) en generaties. Het is namelijk heel belangrijk dat wanneer het gaat over online polarisatie, die doelgroepen die de online cultuur al sterk omarmen mee aan tafel zitten, en dat tegelijkertijd er momenten van kennisoverdracht of kennisbestuiving tussen verschillende expertises kan plaatsvinden.

Experimenten gaat niet zonder de nodige inspiratie. Zo zijn er dan ook interessante projecten die werden vermeld, die het bekijken waard zijn, waaronder.

- #2800love facebookpagina van stad Mechelen, bedoelt voor inwoners vanuit Mechelen om met elkaar te kunnen connecteren en verhalen, oproepen te delen.
- U-night.nl, is een online platform mee ondersteund door de Nederlandse politie, die met jongeren online chatten en spelletjes spelen om zo aanspreekbaar te zijn voor jongeren.⁹
- Digitaal jeugdwerk in Finland, waarbij jongeren hun online jeugdhuis en buurt hebben gebouwd, en heel het jeugdhuis online wordt onderhouden door jongeren, ook met graffiti gespoten, een heel forum waar jongeren vragen kunnen stellen en tegelijkertijd ook met hun bezorgdheden in privé kamers terecht kunnen komen.
- <http://www.streetwork.online/>. Dit Duits project wil jongeren bereiken op sociale media en hen betrekken bij gesprekken in commentaarkolommen of een-op-een chats. Daarnaast biedt het team van streetwork @ online workshops om het online bewustzijn te verhogen

⁹ <http://www.u-night.nl>

Creativiteit en out of the box denken ondersteunen. Creativiteit is belangrijk om tot nieuwe inzichten en werkvormen te komen, maar dient dan ook gestimuleerd en ondersteund te worden. Medewerkers ondersteunen, hun mogelijkheden tonen van hoe zij wél kunnen inspelen online, waar zij wel heel effectief iets kunnen betekenen, vormt daarbij best het uitgangspunt. Er is namelijk een grote vrees dat we nu mensen aan het verliezen zijn. Een trend genaamd hikikomori wordt meermaals in de interviews vernoemd. Een term ontleent uit Japan uit de jaren 90 waarbij jongeren zich onttrekken van enig sociaal contact en dat nu in context van de covid crisis wordt gevreesd bij jongeren die enkel nog online aanwezig zijn, ‘die volledig in de dark zitten en hierbij een blinde vlek vormen’.

3.3 Focus houden op structurele doelstellingen eerder dan actuele trends

Structurele doelstellingen niet laten wijken voor ad hoc problemen. Vanuit de interviews werd duidelijk dat de focus vaak switch en meegaat met de trends (radicalisering, extreem rechts, fake nieuws, hikikomori). Het is zeker belangrijk om goed te weten wat er beweegt in de online leefwereld. Echter, de primaire focus zou moeten liggen op een stevige basis die organisch mee kan groeien met de trends die zich op dat moment aandienen. Het gaat dan voornamelijk om het creëren van veilige plaatsen zowel offline als online waarbij het creëren van vertrouwen zowel bij de welzijnswerkers als bij jongeren centraal staat. Enkele kernelementen die steeds terugkeren en best deel uitmaken van deze structurele doelstellingen zijn:

- **Social bonding en verbondenheid.** Het belang van bruggen bouwen en het inzetten op of het creëren van vertrouwen. Hoe kunnen we de ander toch tegemoet komen, hoe kunnen we toch linken voelen en elkaar vinden - die middenweg vinden wanneer het lijkt alsof wat de ander zegt helemaal ver weg staat van het eigen geloof.
- **Cyber awareness.** De invloed van sociale media op identiteitsvorming en hoe hier mee omgaan, bewustzijnsverruiming, namelijk het herkennen en bewust omgaan met identitaire logica's.
- **Veerkracht opbouwen.** Hoe conflicten oplossen en terug de verbinding herstellen? De kracht van dialoog en learning by doing versterken.
- **Pro-actief werken met een open benadering.** Opleiden en zoeken van ambassadeurs, online sleutelfiguren die al gewend zijn aan de online omgeving en daarbij niet als invasief of onnatuurlijk overkomen.

Inzicht verkrijgen in en voeling bevorderen met de online cultuur. Er is nood aan een duidelijk overzicht van welke online platformen er zijn, wat hun eigenheid is (zie hiervoor ook het rapport [Wanneer polarisatie viraal gaat.](#)) en welke zich het best lenen tot preventiewerking.

Conclusie: Handvatten voor een genuanceerd en verbindend beleid inzake online verbinding

Een belangrijk punt dat doorheen onze analyse naar voor bleef komen, is het belang om wat offline verbindend werkt te vertalen naar een online context, en zodoende de expertise erkennen die doorheen de jaren binnen de preventiediensten is opgebouwd rond hoe men best omgaat met polarisatie en vervreemding. Bij deze vertaalslag naar een online omgeving zal het internet niet alleen fungeren als tool om bepaalde dynamieken te identificeren en te begrijpen maar ook als plaats waar verschillende actoren in dialoog samengebracht kunnen worden, met bijvoorbeeld heel concreet het doel de-connecterende jongeren terug in verbinding te laten komen. Het verder investeren in mediawijsheid, veerkrachts- en weerstandstrainingen voor zowel professionals als jongeren zelf is hiertoe een belangrijke sleutel, net als ondersteuning van organisaties die hiermee bezig zijn. Samenwerking, co-creatie en informatiekkanalen die bottom-up werken zijn hier cruciaal. Dit wordt verder beaamt in de interviews die we hielden met medewerkers van de betrokken Mechelse diensten, waaruit ook een aantal interessante ideeën naar voor kwamen die de vertaalslag naar het werkveld kunnen faciliteren.

Een eerste belangrijke vaststelling is dat er in het veld niet meer gesproken wordt van radicalisering of polarisatie maar dat er geopperd wordt benamingen te gebruiken die het breder preventief werk met maatschappelijk kwetsbare groepen kaderen. Radicalisering en polarisatie zijn immers ondertussen niet enkel containerbegrippen geworden, maar ze hebben ook een negatieve connotatie gekregen gelinkt aan een louter afstraffend beleid dat focuste op radicaliserende enkelingen. Dit wijst reeds op een ambivalente houding van het werkveld tegenover deze problematiek. Dit kan verder uitgebreid worden door ook remediërend beleid meer in de verf te zetten, samen met het promoten en/of stimuleren van positieve praktijken.

Uit de interviews blijkt verder een verschuiving in hoe er met polarisering en vervreemding wordt omgegaan. Aanleiding hiertoe is niet enkel het stijgende aantal oproepen bij de PiM-dienst, maar ook de vaststelling dat jongeren meer en meer botsen op digitale uitdagingen en het feit dat dit voelbaar is in de werking van de betrokken actoren. Mechelen heeft een aantal projecten opgestart om hier op korte termijn een antwoord op te vinden. Hierbij werd aanvankelijk uitgegaan van een instrumentalistische visie: digitale media inzetten als tool om bijvoorbeeld online trends op te sporen. Nadien werd dit bijgestuurd door digitale media ook als omgeving te beschouwen, bijvoorbeeld door de opzet te verkennen van online *safe spaces*. Ook hier zien we dus dat de opdeling tussen digitale media als instrument maar ook als omgeving reeds ingang heeft gevonden bij de actoren die we bevroegen.

Een belangrijk handvat is de vaststelling dat het opzetten van korte, exploratieve en bovendien interdisciplinaire projecten vruchten blijkt af te werpen. Door binnen dergelijke projecten te experimenteren met verschillende visies en samenwerking organisch te laten groeien binnen de sector worden nieuwe inzichten verworven zonder

de dagelijkse werking te onderbreken, iets wat bijvoorbeeld PiM-medewerkers tijdens de interviews extra beklemtoonden. De dienst preventie en veiligheid heeft op korte tijd zeer veel geleerd uit deze projecten.

Dit neemt niet weg dat er nog vele openstaande vragen zijn over het ontwikkelen van een goede strategie om de preventiewerking ook *'digital proof'* te maken. Het gaat hierbij zowel om de kennis over digitale media (over de applicaties die gebruikt worden en de (sub)culturele codes die er heersen) als over manieren om digitale media in te zetten in de werking (als een tool die ingezet kan worden bijvoorbeeld voor de opsporing van polarisatie of als een omgeving waarbinnen ook interventies kunnen worden opgezet). Opmerkelijk daarbij is dat momenteel enerzijds de aanpak en methodieken ontwikkeld binnen de Mechelse PiM-dienst duidelijk hun succes tonen, maar anderzijds de mogelijkheden om deze principes te vertalen naar een online werking slechts beperkt verkend worden. Er heerst nog veel handelingsverlegenheid om de stap te zetten naar een digitale werking. Hoewel het besef heerst dat digitale media steeds meer deel uitmaken van hun actieterrein blijft het voor velen een nog ongekende omgeving, wat met de nodige frustraties gepaard gaat.

De geïnterviewde actoren geven daarom voornamelijk aan eerst meer te willen weten over de online cultuur, in de eerste plaats om de online leefwereld van jongeren beter te begrijpen. Over hoe dit kan gebeuren zien we verschillende visies terugkomen. Sommigen blijven bij een instrumentalistische visie, met name online profielen opsporen of online trends volgen. Anderen suggereren in dialoog te gaan met de jongeren in kwestie. Wat in elk geval belangrijk is bij het nemen van beleidsinitiatieven is het verder voeden van deze bottom-up benadering waarbij heel praktijkgericht en lokaal in co-creatie samen gewerkt en geëxperimenteerd wordt met alle betrokken actoren, inclusief de jongeren zelf.

Zowel uit de interviews als uit de aanbevelingen van de projecten komen wel een aantal inzichten naar voor die een leidraad kunnen vormen bij toekomstige beleidsinitiatieven gericht op het omgaan met polarisatie en vervreemding op stedelijk niveau.

- *Inzetten op een brede en positieve aanpak.* Er doet zich reeds een verschuiving voor weg van een strenge aanpak van radicaliserende enkelingen naar een aanpak die breder kijkt naar preventief werk met maatschappelijk kwetsbare groepen. Dit gaat gepaard met het afstappen van een louter instrumentalistische visie op digitale media die kunnen ingeschakeld worden om online polarisatie op te sporen, ten voordele van een breder begrip van digitale media als een online cultuur met eigen dynamieken. Om draagvlak te creëren kunnen beleidsinitiatieven ook beter een positieve toon aannemen die de nadruk legt op de opportuniteiten eerder dan op de gevaren van digitale media.
- *Inzetten op het verder versterken van bestaande expertise.* Op verschillende vlakken leveren de huidige structuren al goed werk, zowel in de bestendinging van hun aanpak inzake offline polarisatie en radicalisering als in hun verkenning van manieren om online polarisatie en vervreemding tegen te gaan. Beleidsinitiatieven doen er goed aan actoren te ondersteunen in het vertalen van deze succesfactoren naar een online context eerder dan nieuwe initiatieven op te zetten die onvoldoende verder bouwen

op de bestaande expertise. Wel is hier duidelijk bijkomende ondersteuning nodig, enerzijds door het aantrekken van de nodige digitale experts binnen de betrokken stedelijke diensten en middenveldorganisaties, anderzijds door een wettelijk handelingskader te voorzien dat preventiemedewerkers de nodige houvast biedt wanneer zij hun werking online willen uitbouwen.

- *Inzetten op dialoog en samenwerking tussen verschillende maatschappelijke actoren.* De nadruk ligt hier zeker op stedelijke middenveldorganisaties, maar ook op de academische gemeenschap, computerexperts, zeker ook ervaringsdeskundigen (bijvoorbeeld mensen die uit een extremistische beweging zijn gestapt) en burgers zelf. Een prioritaire doelgroep zijn jongeren en hun directe omgeving (ouders, scholen, jeugdbeweging). Instanties die direct contact hebben met jongeren hebben de nodige ervaring en kunnen een grote meerwaarde bieden in projecten. Een bottom-up, participatieve aanpak met ruimte voor voldoende verkennende initiatieven lijkt hierbij een goed uitgangspunt om de inbreng van deze actoren naar waarde te schatten. Samenwerking in Europese projecten levert hier reeds nuttige inzichten (en financiering) op, maar om acties te ontwikkelen die terdege inhaken op de Vlaamse context verdienen ook lokale initiatieven verdere ondersteuning, waaronder ook het samenbrengen van betrokken actoren om good practices te delen bijvoorbeeld via netwerkmomenten.
- *Inzetten op kritisch denken om veerkracht op te bouwen.* Kritisch denken is de kern van informatiegeletterdheid, maar kan ook een omgekeerd effect hebben, namelijk mensen zodanig doen twijfelen dat ze hun toevlucht zoeken tot mogelijks ontspoorde bronnen met misleidende intenties of zelf verloren geraken in de informatiestroom. Maar indien ze goed omkaderd wordt, zorgt kritisch denken voor een solide basis van persoonlijke autonomie en veerkracht van waaruit burgers en voornamelijk jongeren, in hun behoeften kunnen voorzien, gewelddadige verhalen leren afwijzen en kunnen integreren in veilige en mondige gemeenschappen. Initiatieven die mediawijsheid en zelfbewustzijn incorporeren in preventiewerking verdienen daarom aanmoediging.



Verder lezen over online polarisering en verbinding

Definities en denkkaders rond polarisatie en vervreemding werden uitgebreid beschreven in het eerste deelrapport van deze serie, [*Kaders om radicalisering en polarisatie beter te begrijpen*](#).

Definities en denkkaders rond online polarisatie en hoe dit tot uiting komt in het online medialandschap komt aan bod in het tweede deelrapport in deze seire, [*Wanneer polarisatie viraal gaat*](#).

Verder verwijzen we ook naar volgende literatuur en rapporten:

- [Het analysemodel van het Kennisplatform Integratie en Samenleving](#)
- [De Gamechangers van Bart Brandsma](#)
- [De Deep Democracy aanpak](#)
- [De principes van geweldloze communicatie](#)
- [het Thomas-Kilmanmodel van conflictmanagement](#)
- [Het Socratisch gesprek](#)
- [Dilemmalogica](#)



Referenties

Brandsma, B. (2016). *Polarisatie. Inzicht in de dynamiek van wij-zij denken*. Nederland: BB in Media.

De Zeeuw, D., Hagen, S., Peeters S., & Jokubauskaite E. (2020, October 26). 'Tracing Normification'. *First Monday*.
<https://doi.org/10.5210/fm.v25i11.10643>.

Holt, K. (2019). *Right-Wing Alternative Media. Communication and Society*. London; New York: Routledge.

Hoskins, H., & O'Loughlin, B. (2009). Media and the Myth of Radicalization. *Media, War & Conflict*, 2(2), (pp. 107-110).

Phillips, W. & Milner, R.M. (2021). *You Are Here: A Field Guide for Navigating Polluted Information*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.

Roose, K. (08/06/2019). The Making of a YouTube Radical. *The New York Times*. Geraadpleegd op 5 December 2020 via

<https://www.nytimes.com/interactive/2019/06/08/technology/youtube-radical.html>.